

*Миськів Л. І.,**кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства
Київського міжнародного університету*

МІСЦЕ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ У ФОРМУВАННІ «ІНКЛЮЗІЇ» ЯК ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Анотація. У дослідженні автор аналізує міжнародні нормативні акти прийняті в рамках ООН з питань соціалізації осіб з обмеженими можливостями. Також визначає місце ООН в становленні «інклюдії» в Україні.

Ключові слова: діти-інваліди, особи з обмеженими можливостями, інклюдія, міжнародна організація, ООН, соціалізація.

Постановка проблеми. Світові тенденції соціалізації осіб з обмеженими можливостями зумовлюють кожну з країн до впровадження політики «інклюдії», необхідності змін у національному законодавстві та створенні відповідної інфраструктури для осіб з обмеженими можливостями. Ініціаторами світової інклюдивної кампанії виступають міжнародні організації. Так, у рамках Організації Об'єднаних Націй було прийнято низку міжнародних документів, які закликають уряди країн та надають ґрунтовних рекомендацій, щодо запровадження процесу «інклюдії» у суспільстві. Доцільним вбачається дослідження діяльності ООН у сфері соціалізації осіб з обмеженими можливостями. Так, певні питання діяльності міжнародних організацій, висвітлювались у напрацювання таких вчених, як: Бобровник С.М., Богинська Ю.В., Ворон М., Вуєвутко Н.Ю., Дікова-Фаворська О.М., Жаворонков Р.Н., Кабанець М.М., Колупасєва А.А., Корнієнко С., Кривоносова О.В., Рассказова О.І., Федан Я.І. Худоренко Е.А., Цина В., Чупахіна С.В.. Автори, розкриваючи різні аспекти впровадження інклюдії в український соціальний простір, у своїх дослідженнях характеризують значення міжнародної спільноти та її вплив на розвиток «інклюдії» в світі у різних аспектах, як з педагогічної так і з управлінської точки зору.

Виклад основного матеріалу. Для створення умов, що найбільш повно відповідають інтересам осіб з обмеженими можливостями здоров'я, Організацією Об'єднаних Націй була розроблена та прийнята до виконання 3 травня 2006 року Конвенція про права інвалідів. Основна її мета – максимально можливим чином полегшити життя людям, що мають дефекти здоров'я, шляхом заборони їх дискримінації та створення сприятливого середовища для самореалізації. Країни, що ратифікували Конвенцію, зобов'язані привести своє законодавство у відповідність до вимог, націленими на більш повне здійснення прав інвалідів, і скасувати закони, звичаї і практику, що створюють ґрунт для їх дискримінації [16, с. 66].

Кожна людина, незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, має право на одержання освіти, якість якої не відрізнятиметься від

освіти здорових людей. Цей принцип, відбитий у низці міжнародних документів, покладених в основу організації інклюдивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, що впроваджується з метою реалізації їхнього права вибору навчального закладу та форми навчання за місцем проживання із забезпеченням усіх необхідних для цього умов [2, с. 17]. Завдяки співпраці української влади та міжнародних організацій було напрацьовано та ратифіковано ряд важливих нормативно-правових документів [10, с. 179]. У цьому контексті варто зазначити, що в основі інклюдії лежить право людини на освіту, проголошене у Всесвітній декларації прав людини в 1948 році, де зазначається, що кожен має право на освіту. Освіта має бути спрямована на розвиток людської особистості та посилення поваги до прав людини та основних свобод. При цьому декларація гарантує право на безкоштовну й обов'язкову освіту для всіх дітей [5].

Як справедливо було зазначено, Загальна декларація прав людини 1948 року знаходить відображення у всіх міжнародних документах у сфері освіти [6, с. 12-13]. Отже, вперше держави визнали на міжнародному рівні наявність у людини права на освіту в Загальній декларації прав людини. Далі, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року. Так, у ст. 13 Міжнародного пакту Загальна декларація отримала подальший розвиток за рахунок офіційного проголошення права кожної людини на обов'язкову та безкоштовну початкову освіту, а також на поступовий перехід до безкоштовної середньої та вищої освіти. Це право підтверджується в ст. 28 Конвенції про права дитини [11; 3, с. 86].

Особливу роль у визнанні прав дитини з особливими потребами, у тому числі на доступну та якісну освіту, зіграла Конвенція ООН «Про права дитини», що була прийнята 20 листопада 1989 р. Так, право дитини не зазнавати дискримінації зазначене в ст. 2 та ст. 23 Конвенції. Зокрема, у статті 23 йдеться, про те що дитина з особливими освітніми потребами повинна мати доступ до освіти, виховання, медичного обслуговування, реабілітаційних послуг, професійної підготовки, максимально можливої соціальної інтеграції та індивідуального розвитку, включаючи його чи її культурний та духовний розвиток. У ст. 29 (цілі освіти) встановлено, що освіта дитини має бути спрямована на розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі, освіта повинна сприяти розвитку потенціалу дитини в усіх сферах [8; 13; 6, с. 12]. Конвенція ООН «Про права дитини» висуває вимоги до кожної держави щодо розробки й удосконалення законодавчої бази для виконання важливого

принципу всіх демократичних суспільств, що кожна дитина, незалежно від стану її здоров'я, наявності інтелектуального або розумового порушення має право на одержання якісної освіти [9, с. 11].

З часу ратифікації Україною Конвенції ООН «Про права дитини» дедалі більшого визнання та поширення набуває соціальна модель ставлення до людей з особливими потребами, яка більше пов'язана з дотриманням прав людини. На противагу медичній моделі, соціальна модель розглядає розлади здоров'я як соціальну проблему, а не як характеристику особистості, оскільки ця проблема зумовлена – непристосованістю оточення, включаючи ставлення до людей з особливими потребами, виробничі норми, архітектурну безбар'єрність і транспорт [6, с. 10].

Визнання Україною Конвенції ООН «Про права дитини» посилює увагу до проблем дітей, котрі мають ті чи інші відхилення в розвитку, зумовило необхідність розробки цілеспрямованих дій держави для створення найсприятливіших умов для забезпечення їхньої самоактуалізації, активної участі в системі сучасних суспільних відносин [7, с. 17]. Так, з метою поліпшення соціального захисту дітей, у тому числі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, розв'язання проблем дитячої бездоглядності та безпритульності, створення належних умов для соціально-психологічної адаптації дітей, реалізацію їх права на сімейне виховання та здоровий розвиток було прийнято Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей» від 11 липня 2005 року [12]. З метою виконання вищезазначеного Указу Президента України, Кабінетом Міністрів України було прийнято Розпорядження від 22 квітня 2006 року, яким було схвалено Концепцію Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на 2006-2016 роки». Положення вищезазначеного нормативно-правового акта, зокрема, спрямовані на створення умов для повноцінного життя в суспільстві дітей-інвалідів та дітей з вадами фізичного та розумового розвитку, здобуття ними освіти, професійної підготовки, забезпечення конкурентоспроможності на ринку праці, працевлаштування [15].

Аналізуючи місце та роль міжнародних організацій у процесі впровадження інклюзивної освіти в світі, у тому числі в Україні, варто зазначити, що в 1987 році в місті Стокгольмі на Глобальній нараді експертів, що була присвячена оцінці процесу здійснення Всесвітньої програми дій щодо інвалідів, було висловлено пропозицію підготувати та прийняти Конвенцію про права інвалідів. Загальний проект конвенції був підготовлений Італією та представлений Генеральній Асамблеї ООН. Швеція виступила з заявою, що стосується проекту конвенції. Проте в обох випадках не було досягнуто консенсусу щодо доцільності такої конвенції. У 1990-х роках необхідність розробки подібного документа знову привернула увагу міжнародної спільноти. При цьому активну підтримку ініціатив у даному напрямку надали провідні представники найбільших неурядових організацій інвалідів. Зокрема, у березні 2000 року учасники Міжнародного саміту неурядових організацій з проблем інвалідності зібралися в Пекіні для обговорення проекту міжнародної угоди, яка би закріпила фундаментальні права людей з обмеженими можливостями. Декларація прийнята на цьому саміті, закликала ліде-

рів громадських організацій та соціально відповідальних організацій приватного сектора негайно приступити до розробки міжнародної конвенції. При цьому учасники саміту визначили такі пріоритети такої угоди:

- загальне поліпшення якості життя інвалідів;
- освіта, навчання, гідно оплачувана робота, участь у процесі прийняття рішень на всіх рівнях;
- усунення дискримінаційного підходу та проявів дискримінації, а також інформаційних, юридичних та інфраструктурних бар'єрів;
- збільшення виділених ресурсів для забезпечення рівної участі інвалідів у житті суспільства [4, с. 83].

Натхненна зростаючим інтересом з боку міжнародного співтовариства до питань захисту прав людей з обмеженими можливостями Генеральна Асамблея ООН 28 листопада 2001 року прийняла резолюцію про заснування Спеціального комітету для розгляду пропозицій щодо всеосяжної й єдиної міжнародної конвенції про заохочення та захист прав та гідності інвалідів на основі комплексного підходу до роботи в області соціального розвитку прав людини та недискримінації. У роботі Спеціального комітету взяли участь представники держав-членів ООН, представники органів і організацій ООН, Спеціальний доповідач ООН з питань інвалідності, а також представники національних правозахисних організацій та організацій інвалідів. У період з липня 2002 року по грудень 2006 року Спеціальний комітет провів вісім сесій, кожна з яких тривала близько двох тижнів. Спеціальним комітетом була створена Робоча група, яка в січні 2004 року виробила єдиний проект тексту Конвенції, що був використаний надалі в роботі Комітету. З урахуванням прийнятих змін і доповнень у серпні 2006 року Спеціальний комітет затвердив остаточний варіант Конвенції та Факультативний протокол до неї. Після редагування та перекладу тексту на шість офіційних мов ООН, направив його на розгляд Генеральній Асамблеї ООН. 13 грудня 2006 Конвенція ООН про права інвалідів і Факультативний протокол були прийняті Генеральною Асамблеєю. 13 грудня 2007 Конвенція та Факультативний протокол були відкриті для підписання та ратифікації державами [4, с. 84].

У Конвенції про права інвалідів йдеться про те, що повноцінної та ефективної участі в житті суспільства заважає не інвалідність, а бар'єри, що стосуються взаємовідносин та оточуючого середовища. Наявність вищевказаних бар'єрів і стигматизація свідчать про нагальну необхідність чіткого проголошення прав та їх закріплення в програмних і законодавчих рамках [8; 3, с. 90].

Статут ООН основою своєї діяльності визначає принципи миру, віри в права та основні свободи людини, гідності та цінності людської особистості, сприяння соціальній справедливості. В рамках ООН прийнято низку нормативних актів, які стали фундаментом, що затвердив та забезпечив реалізацію прав і свобод людини: Загальна Декларація прав людини, Міжнародний пакт про соціальні економічні та культурні права, Міжнародний пакт про цивільні та політичні права, Факультативний протокол до останнього та ін. В реалізації положень вищезазначених міжнародних актів визначальне місце відводиться Секретаріату ООН, у структурі якого функціонують установи, які відповідно до своїх повноважень спеціалізовано впроваджують в життя норми актів ООН. Так, забезпечуючи

реалізацію положень Конвенції про права інвалідів та Всесвітньої програми дій стосовно інвалідів у структурі Секретаріату ООН функціонують наступні організації: Програма розвитку ООН (ПРООН) – організація по наданню допомоги країнам-учасникам у сфері розвитку; Дитячий Фонд ООН (ЮНІСЕФ); Управління Верховного комісара у справах біженців (УВКБ); Близькосхідне агентство Організації Об'єднаних Націй для допомоги палестинським біженцям та організації робіт (БАПОР); Центр ООН по населених пунктах (ЦНПООН); Організація ООН з промислового розвитку (ЮНІДО); Світовий Банк (СБ).

Дитячий фонд ООН – ЮНІСЕФ був створений в 1946 році за рішенням Генеральної Асамблеї ООН для допомоги дітям, постраждалим у Другій світовій війні. З 1953 року діяльність ЮНІСЕФ присвячена захисту та підтримці прав дітей усього світу на безпечне, здорове та щасливе дитинство. ЮНІСЕФ переконаний, що прогрес неможливий без підтримки середовища, що сприяє повноцінному розвитку кожної дитини. При цьому буде свою діяльність, ґрунтуючись на цій гуманістичній позиції. ЮНІСЕФ закликає до співпраці політиків і різні державні організації, проводить і підтримує програми, спрямовані на захист здоров'я та життя дітей, їх фізичний та інтелектуальний розвиток. Варто зазначити, що ЮНІСЕФ не отримує фінансування від ООН і повністю залежить від добровільних пожертвувань. Дитячий фонд ООН підтримують індивідуальні, корпоративні та урядові донори. Акумуляючи кошти, що надходять з усього світу, ЮНІСЕФ направляє їх на програми підтримки дітей, забезпечує їх найнеобхіднішим, допомагає створювати нормальні умови життя для них і їх сімей. Особливу увагу ЮНІСЕФ приділяє дітям з неблагополучних країн і країн, що опинилися в найбільш важких умовах; дітям з обмеженими можливостями здоров'я, жертвам військових дій і стихійних лих, убогості, жорстокості й експлуатації. Діяльність Дитячого фонду ООН аполітична і безстороння: пріоритет віддається дітям з тих країн, які потребують підтримки найбільше. Співпраця з партнерами ООН і гуманітарними організаціями дає ЮНІСЕФ унікальну можливість надавати допомогу швидко і цілеспрямовано – саме тим дітям, кому вона найбільш необхідна в даний момент [17].

ЮНІСЕФ відкрив своє представництво в Києві в 1997 році. З того часу ЮНІСЕФ працює над покращенням життя дітей та сімей на всій території України. Протягом останніх років ЮНІСЕФ постійно збільшував масштаби своєї підтримки Уряду України в створенні програм з охорони здоров'я, харчування, освіти та захисту для дітей. ЮНІСЕФ відстоює права дітей на участь та виступає за пріоритетність дій направлених на допомогу найбільш знедоленим та дітям та родинам, що опинились у кризових ситуаціях. Визнаючи, що добробут дітей тісно пов'язаний із станом матерів, ЮНІСЕФ також працює заради покращення здоров'я та освіти та захисту прав матерів в Україні. Представництво ЮНІСЕФ в Україні продовжує реалізацію програми, що відображає прагнення країни досягти Цілей розвитку тисячоліття. Ці цілі включають захист материнства, зменшення дитячої смертності, зупинення поширення ВІЛ/СНІДу й туберкульозу, захист вразливих категорій і сприяння гендерній рівності [17].

Отже, з метою активізації ролі сім'ї та громади в на-

данні допомоги дітям-інвалідам у їх природному середовищі, у 1980 р. ЮНІСЕФ прийнято Концепцію основних видів послуг для всіх дітей. У 1999 році у доповіді «Молодь з обмеженими можливостями: їх потреби та особисті права» оприлюднені результати глобального дослідження ЮНІСЕФ з проблем молоді з обмеженими можливостями, у якому взяли участь понад 200 організацій, що представляють інтереси інвалідів та підлітків з обмеженими можливостями в 40 країнах світу. До обговорення були винесені питання соціалізації, у тому числі освітніх та рекреаційних можливостей, доступних підліткам та молоді з обмеженими можливостями. У Програмі «Заохочення прав дітей з обмеженими можливостями» вивчається становище близько 200 мільйонів дітей з обмеженими можливостями по всьому світу і визначаються шляхи для підтримки реалізації їх прав. У доповіді зазначається діти-інваліди постійно стикаються з перешкодами при здійсненні своїх прав і включення в суспільство.

ЮНІСЕФ сприяє реалізації дітьми своїх прав, у тому числі, доступ до освіти, медичного обслуговування та реабілітації, соціальної та правової допомоги, ігор і культурних заходів, професійних і життєвих навичок. За результатами моніторингу дітей-інвалідів в країнах, що розвиваються, у 2008 році, в якості вирішення проблеми недостатньої інформації про стан та проблеми даної категорії дітей, ЮНІСЕФ рекомендували включити модуль інвалідності, який вирішить питання доступу до інформації у рамках майбутнього моніторингу становища дітей з обмеженими можливостями. Серед інших ініціатив ЮНІСЕФ оприлюднено наступні звіти: «Діти та інвалідність у перехідний період у країнах СНД і Балтії»; «Насильство щодо дітей-інвалідів» та ін.

Управління Верховного комісара у справах біженців розроблено програму для біженців-інвалідів. Питаннями попередження дефектів серед палестинських біженців і зниженням соціальних і фізичних бар'єрів, з якими стикаються біженці-інваліди займається Близькосхідне агентство ООН (БАПОР). Питаннями усунення фізичних бар'єрів і забезпечення загального доступу до фізичного середовища займається Центр ООН по населених пунктах (ЦНПООН). Організація ООН з промислового розвитку (ЮНІДО), в тому числі займається виробництвом лікарських засобів, щодо попередження інвалідності, крім того технічних засобів для інвалідів.

Світовий Банк підтримує ініціативи в галузі розвитку, в тому числі в сфері освіти, зайнятості, соціального захисту, транспорту, інфраструктури, охорони здоров'я, санітарії, сприяє усуненню бар'єрів, що обмежують функціонування та участь осіб з обмеженими можливостями у соціумі. Крім того, Світовий Банк об'єднує проблемні питання інвалідності, шляхом проведення аналітичних робіт, незалежних емпіричних досліджень з проблем бідності й інвалідності в країнах, що розвиваються, інвалідності та освіти, інвалідності та ринків праці. У співпраці з Всесвітньою організацією охорони здоров'я, Світовим банком опубліковано Всесвітню доповідь про інвалідність, розробляється Огляд моделей інвалідностей (MDS).

Висновки. Отже, з метою покращення якості життя осіб з особливими потребами, у тому числі в контексті освітніх потреб, Організацією Об'єднаних Націй було прийнято низку важливих міжнародних нормативно-пра-

вових актів, які вважаємо заклали фундамент розвитку «інклюдії», як процесу соціалізації осіб з обмеженими можливостями. Продовжуючи політику «соціалізації» або ж «універсалізації», спеціалізовані структури ООН ведуть плідну роботу у даному напрямку.

Література:

1. UNICEF Ukraine – Огляд діяльності – Діяльність ЮНІСЕФ в Україні / Офіційний сайт : <http://www.unicef.org/ukraine/ukr/overview.html>.
2. Ворон М. Інклюзивна освіта. Українські реалії / М. Ворон, Ю. Кавун // Управління освітою. – 2006. – № 23. – С. 17-18.
3. Жаворонков Р. Н. Меры, которые необходимо принять государству для реализации положений Конвенции об образовании / Р. Н. Жаворонков // Дефектология. – 2009. – № 5. – С. 84-93.
4. Жаворонков Р. Н. Механизм реализации права инвалидов на образование, закрепленный в Конвенции о правах человека / Р. Н. Жаворонков // Дефектология. – 2009. – № 4. – С. 81-92.
5. Загальна декларація прав людини : міжнародний документ : від 10 груд 1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.
6. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник / Кол. авторів: Колупаєва А. А., Софій Н. З., Найда Ю. М. та ін. За заг. ред. Даниленко Л. І. – К. : 2007. – 128 с.
7. Колупаєва А. Інклюзивна освіта в теорії і практиці діяльності школи / А. Колупаєва, Н. Софій, Ю. Найда, Л. Даниленко // Директор школи. Шкільний світ. – 2011. – № 7. – С. 17-22.
8. Конвенція про права дитини: міжнародний документ : від 20 лист. 1989 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – С. 205.
9. Кривоносова О. В. Науковий доробок у галузі освіти в Україні / О. В. Кривоносова, О. Ф. Федоренко // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2012. – № 3. – С. 11-16.
10. Листопад В. Інклюзивна освіта в контексті інноваційного розвитку / В. Листопад // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2001. – № 2 (12). – С. 174-185.
11. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : пакт від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
12. Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей : Указ Президента України : від 11 лип. 2005 р. № 1086/2005 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 28. – Ст. 1618.
13. Про ратифікацію Конвенції про права дитини : Постанова Верховної Ради УСРС : від 27 лют. 1991 р. // Відомості Верховної Ради УСРС. – 1991. – № 13. – Ст. 145.
14. Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 № 2148 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2148-08>.
15. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на 2006-2016 роки» : Розпорядження Кабінету Міністрів України : від 22 квіт. 2006 р. № 229-р // Офіційний вісник України. – 2006. – № 17. – Ст. 1274.
16. Худоренко Е. А. Лица с ограниченными возможностями здоровья. Проблемы образования и инклюзии / Е. А. Худоренко // Социологическое исследование. – 2010. – № 9. – С. 65-70.
17. ЮНИСЕФ в мире / ЮНИСЕФ центральная и восточная Европа и сотрудничество независимых государств: официальный сайт: <http://www.unicef.ru/about/world/>.

Мыськив Л. И. Место Организации Объединенных Наций в формировании «инклюзии» как процесса социализации лиц с ограниченными возможностями

Аннотация. В исследовании автор анализирует международные нормативные акты принятые в рамках ООН по вопросам социализации лиц с ограниченными возможностями. А также определяет роль ООН в становлении «инклюзии» в Украине.

Ключевые слова: дети-инвалиды, лица с ограниченными возможностями, международная организация, ООН, социализация.

Myshkiv L. Role of the UN in the formation of «inclusion» as a process of peoples' with limited abilities socialization

Summary. In the research the author analyses the international legal acts adopted under the UN auspice on the issues of person's with limited ability socialization. And also defines the UN role in the establishment of the «inclusion» in Ukraine.

Key words: children-invalids, the persons with limited ability, international organization, the UN, socialization.